

Szelevény és templomai
Kiegészítések a Tiszazug
történetéhez

Tóth Zsuzsanna

Budapest, 2004. július-augusztus

Tartalomjegyzék

1. A régi templom
 - 1.1. A templomépítő család
 - 1.2. A falusi iskola

2. A mai templomhoz vezető út
 - 2.1. Csáky püspökről
 - 2.2. A püspökségi iratok

3. Komáromy, a rákospalotai oltárépítő
 - 3.1. A tirolifafaragókról

4. Piroska István, a festő
5. Az építész

6. A Habsburg kapcsolat

Források

Összefoglalás (magyar, német, angol)

Köszönetnyilvánítás

Ahogy közeledtem a Tiszazug és Szelevény felé, egyre inkább úgy éreztem: de messze van Pest! Mintha állni látszott volna az idő, ahol a régmúlt emlékeit megőrizte az idő, nem tette tönkre hozzá nem értő emberi kéz (sem). Ráadásul gyönyörű, napos tavaszi idő volt a Kőrös szögében. Ehhez már csak arra volt szükség, hogy belépjek a szelevényi templomba. A neogót oltár, az át nem festett fal, az eredeti színeket őrző szobrok és stációképek azóta is ritka élményem. Ennek szépsége még a 2004 nyarán is látható volt, noha a templomépület több része erősen tatarozásra szorult s a festés is sok helyütt málladozott... Mind azt bizonyították: itt vigyáztak a múlt emlékeire. Tegyük hozzá: hála Istennek, nem jutott eszébe senkinek – mert valószínűleg nem is futotta rá -, hogy átfaragassa a szobrokat, vagy átmázoltassa őket hozzá nem értő kezekkel ...

A Kőrös parti Szelevény 2005-ben jubileumra emlékezik: első temploma 150 éve, 1855-ben épült... Érdemes tehát a források alapján áttekintenünk a szelevényi templom krónikáját. Ez pedig a katolikusok hitének megható történelmi bizonyítéka!

1. A régi templom

Először vessünk egy futó pillantást a település fejlődésére! Kövessük nyomon a templomépítéshez vezető folyamatot!

Szelevényt írásos formában először 1389-ben említik Zelebyn alakban, ami valószínűleg szláv helynév. 1571-ben már a török összeírásban szerepel. Lakói 1690 körül megint szétszélednek, úgy hogy 1703-ban ismét pusztaként jellemzik. 1726-ban Steössel Kristóf tizzasasi földesúr Szelevény pusztát árendában használta, jegyezték fel. Szelevény újraneépítési tervét 1749-ben jelentették be a Heves megyei közgyűlésen.

Szelevényt 1851-ben Fényes Elek máig gyakran idézett geográfiai szótára - melyben az összes, akkor ismert magyarországi településre vonatkozóan hoz lakossággal, nemzetiségekkel, birtokos családokkal és gazdasággal kapcsolatos lényegi információkat - , mindössze pusztának tartja Külső Szolnok megyében. Távolsága Csé pához egy óra. Akkor 413 katolikus, 9 evangélikus, 23 református és 13 zsidó lakost írtak össze benne. Dohányból, gabonából, bortermesztésből éltek az emberek. Sok volt a juh és a marha is. Több földesura volt. Utolsó postaként Alpárt jelölték meg.

Szelevény 1861-ben lemondott önállóságáról és Csé pához csatlakozott, majd 1884-ben újra kérelmezte önállóságát. 1897-ben már nagyközség 2367 lakossal, postával és postatakarékkal, tudja a Pallas Nagy Lexikona. Határában jelentős régészeti leleteket találtak a neolitikum, a rézkor, bronzkor valamint az Árpád-kor időszakából. Különösen értékes a menyasszonyparti kardos lovascsontváz-lelet.

A török korban elnéptelenedett falu újjátelepítése szempontjából fontos, hogy 1750-ben a lakosok Arad, Csongrád és Nógrád megyéből toborzódtak a lakatlan pusztára. Jöttek azonban Törökszentmiklósról, Szolnokról, Hartárról, Tenyőrről, Hevesből és Nyitra megyéből egyaránt.

1788-ban 58 helybeli, főleg csépai köznemes 867 kat. hold majorsági földet birtokolt, többnyire törpebirtokosként. Csupán a templomtörténetben később szerepet játszó Marton, Bogyó és Szeleczky földesúrnak volt 50-70 holdja. A 20. század fordulójának anyagi szintjét – és szegénységét – jellemzi, hogy Szelevényen 1895-ben 19 darab 100-1000 kat. hold közötti gazdaság közül mindössze kettőben volt lokomobil és egyben járgány, egy-kettőben vetőgép vagy borona, 3-4 eke, néhol egy-egy szecslovakógó. Csak két nagybirtok volt ekkor Szelevényen, melyek a sárospataki református kőiskola és Pappszász Lajosné tulajdona voltak. A faluban 1888-ban 510 lovat tartottak, 167 lovas kocsit és 94 ökrösszekeret hajtottak. A lakosság 66 százaléka a mezőgazdaságból igyekezett családjával együtt megélni. 1879-ben 9 iparos-mester működött, köztük két kerékgyártó, két kovács és egy molnár, valamint két vegyeskereskedés.

Az első szelevényi templom építésének a gondolata akkor lendült fel, amikor Horváth István plébános Csépara érván, konstataálta: a templom és iskola nélküli Szelevényen ugyancsak elpogányodtak a lakosok. Ezzel kapcsolatban a csépai plébános feljegyzett egy esetet, amit a község főbírájának írt levelében megemlít. „Hiteles kútfőkből értesemre esett, hogy T. Márton János úr tegnap, azaz Mindenszentek Ünnepeén a reggeli isteni szolgálat alatt dézsmás szölleiket dézsmáltatta, s a dézsmát szekerekre rakatva és haza szállítatva mindenkiben megilletődést idézett elő. E súlyos kihágást a törvény szigorával éreztetni el ne mulassza” – intett a plébános 1852-ben. Hozzáfűzte: „a földesurak még ünnep és vásárnapokon is a legnagyobb szolgálai munkákat végeztetik.”

„A csépai plébános segítségére sietett ekkor Bogyó János szelevényi birtokos özvegye, Marton Anna. Ő fogadalmat tett, hogy szent Anna tiszteletére templomot építtet. A váci tudós püspök, Roskoványi Ágoston ebbeli szándékát 1853-ban támogatta és engedélyezte” – tudjuk meg a „Csépai plébánia története” című, a Historia Domuson és a plébániai okiratokon alapuló, részben latinból fordított műből. Ez az olvasmányos, ugyanakkor igen alapos könyv Fekete Jánosnak, az 1970-ben Csépan működő adminisztrátornak elvülhetetlen érdeme. E számítógépen készült kéziratos könyv szerint a káptalani pénztár 1.400 forintot utalt át a készülő szelevényi templomnak, ahol utána minden harmadik vasárnap a csépai plébános misézett. Oda-visszaszállítását, javadalmazását a szelevényi hívek állták.

Az eredeti kis templomról Fekete János adminisztrátor képet is közölt könyvében. Ezen a rajzon egyszerű, előlről bejárattal és két ablakkal ellátott, alacsonyabb, szögletes tornyú templom látható. Alapkövét 1854-ben a csépai plébános, Horváth István szentelte fel püspöki engedély alapján, a lakosság nagy számú részvételével. Jelen volt még Suhajda Károly akkori csépai káplán és Simon József másodéves seminarista. A szentbeszédet eme ünnepélyes alkalommal a plébános tartotta. Az alapkö latin nyelvű szövegét így fordította magyarra Fekete János:

„A szelevényi birtokon Szent Anna, a Boldogságos Szűz Mária Anyja tiszteletére épülő templom költségeire néhai nemes Bogyó János szelevényi közbirtokos özvegye, Marton Anna, a váci káptalan pénztárában e célra őrzött 1400 forinthez saját vagyonából 4100 forintot meghaladó összeget adományozott. A templom alapkövét az egyházi főhatóság kegyes engedélyével Horváth István csépai plébános szentelte fel, akihez ezen említett

terület tartozik. A megváltás 1854. esztendejének augusztus 22. napján Suhajda Károly csépai káplán és Simon József II. éves váci teológus segédletével a nagylelkű jótevő és az összesereglett nép jelenlétében, amikor Krisztus Egyházát IX. Pius pápa, a váci egyházmegyét Roskoványi Ágoston püspök, a Magyar Királyságot I. Ferenc József, Ausztria császára az orosz-török háború vészterhes idejében szerencsésen kormányozta, a szelevényi bíró Hornyák Mihály, a jegyző Mészáros András, a közbirtokosság vezetője Galánthai Balogh Gyula volt.”

2005-ben volt 150 éve, hogy a hívek birtokba vehették az első szelevényi templomot. 1855. augusztus 26-án került sor a templom megáldására, melyet Haulik József csongrádi apát-kanonok, esperes megbízásából az akkori plébános, Simon József végzett Palotay László teológus, valamint Báder János és Ferdinánd közreműködésével. ... Végül a bőkezű adományozó, az idős Marton Anna mindannyiukat vendégül látta.

A szelevényi első kis templom építésénél jól gazdálkodtak, mert még 400 forint maradt is. Ezt a továbbiakban a templom költségeire szánták, mely célra Novákovics József szelevényi közbirtokos 1855. december 20-án végrendeletileg 1000 forintot hagyott. Rendelkezése alapján a 200 forint kamatjából a csépai plébános mondott érte évente 16 misét. Miután Szelevényen lelkeszség létesült, természetesen ők miséztek az adakozókért.

„Más jótét lelkek a szelevényi templom belső felszerelését támogatták. Így kelyhet, miseruhákat, misekönyveket, új harangot adományoztak. Marton Péter monstanciát és színes miseruhákat, Balogh Gyula ministránsruhákat, Novákovics Krisztina másik új miseruhát vett. A plébános által beszerzett faanyagból a csépai káplán, Suhajda Károly, gyóntatószéket készíttetett. 1893-ban Havrilla Józsefné született Domokos Anna a Szent Anna oltárra nagyméretű oltárképet ajándékozott” – jegyezte fel a krónika. A csépai plébános Szelevényben évente 36 forint javadalmazásban részesült.

A szelevényi harangról is sok említés a krónikában: a szelevényi kis harangot és a csépai legkisebb harangot 1855. június 2-án szentelte fel a Szentesen főpásztori látogatást tevő püspök az őrangyalok tiszteletére. Ma Szelevény harangtoronyában négy szép harang lakik.

A Vasárnapi Újság egyik 1862-es számából megtudhatunk még mást is a kis templomról. Zombory Gusztáv írása szerint a templom tervét szolnoki építész készítette. Kiemelte még, hogy egy nagyon szegény sorsú adakozó – özv. Szántó-Baranyi Julianna – díszes Mária-szoborral gazdagította Isten házát.

1.1. A templomépítő család

De mit is tudunk az első templom alapításánál szerepet játszó Bogyó családról? A Bogyó család régi, Nyitra megyei család, akik közül Tardoskeddi Bogyó Ferenc 1622-ben Bécsben kapott II. Ferdinánd királytól címeres nemeslevelet önmaga, felesége és összesen hat gyermeke – négy fia és két lánya - számára. Nemességüket 1623-ban kihirdették Kiskéren (ma ez Maly Kyr, Nyitra megye, Szlovákia). Nyitra megye egyúttal igazolta további hét családtag nemességét, valamint másik öt főét. Mihály 1765-ben Csongrád, István és fiai 1794-ben Heves, 1798-ban pedig Csongrád megyében hirdették

ki nemességüket. A nemesi lajstromban István már mint Csongrád megyei számvevő és szelevényi birtokos szerepel. Patinás címerük is volt: benne kék alapon zöld földből kinövő oroslán, jobbjában görbe karddal. Sisakdísz: az oroslán vörös szíven átdöfött görbe kardot fog. A vörös-ezüst, kék-arany szín dominálnak.

Bogyó János 1741-ben még a felvidéki – Nyitra megyei - Nagykéren (ma Milanovce, Nyitra megye, Érsekújvár és Nyitra között) született, de már az 1822-ben Szelevényen elhunyt Bogyó István csongrádi számvevőnek volt a fia. Bogyó István egyébként messziről, a távoli Vas megyéből, Felsőbükről választott feleséget Meszleni Marton Anna (1780-1864) személyében. A szelevényi férfinak és a Szombathely melletti feleségnek négy gyermeke született, akik közül János (1782-1849) második felesége volt a templom legfőbb jótévedője. Ő valószínűleg szintén Vas megyei születésű volt.

A Bogyó családról a csépai anyakönyv is tud. Így például még a 20. század elején szerepel három Bogyó-testvér házasságkötése. Bogyó József iparos 1908-ban, Bogyó Eszter és Palkó Lukács 1909-ben, Bogyó Károly és Boldizsár Katalin 1909-ben házasodtak össze. Mind Bogyó András és Léderer Mária gyermekei voltak. 1943-ban két özvegy kötött házasságot Bogyó Kálmán asztalos és Kiss Margit személyében.

A népes családnak, mely már a korai történelmi időkben felhívta magára a figyelmet, egyéb neves és felvilágosult tagjai is voltak. Közülük Bogyó János békési főügyészként tanult ember volt, egyben a szabadságharc lelkes híve. Toborzóbiztosként írta alá a felhívásokat. Egy Bogyó Pál nevű személy 1883-ban szerepel az osztrák udvari archívumban mint kecskeméti plébános és későbbi szerencsi apát. 1908-ban tudunk egy Bogyó Sámuel pesti kereskedelmi iskolai tanárról, aki professzor lett, majd hamarosan királyi tanácsos...

A zeneművészet a Nyitra megyei egyik családtagra, Bogyó Alajos énekművészre (1834-1906) lehet büszke, aki – családja más tagjaihoz hasonlóan hazafi volt – s honvédnak állt és Klapka Györgynek tett értékes szolgálatot Komárom védekezőkor. Bogyó Alajost egyébként mint szólistát is dicsérték a drezdai lapok, amikor a pozsonyi dalárdával fellépve, igen szép hangon énekelt az igényes publikum előtt. Azon kevesek közé tartozott, aki a szabadságharc leverése után sem zárkózott be s akiket 1849 után sem mellőztek. Ennek bizonyítéka, hogy sikeres próbaéneklés után 1871-ben a pesti Nemzeti Színházhoz szerződött, melynek 1881-85-ig színigazgatója lett. 1904-ben Pécssett kiadta a szabadságharccal kapcsolatos feljegyzéseit. Ennek címében sem hallgatta el, melyik oldalon áll: „Korrajzok az 1848-49-iki szabadságharc és annak elnyomatása idejéből”. A Dél-Dunántúlon halt meg egy minden bizonytal nem unalmas élet után, 1906-ban.

1.2. A falusi iskola

A szelevényi iskola is fölépült. Erről így ír a csépai krónika: „A plébános világosan látta, hogy a rossz erkölcsök terjedésének megakadályozására a templom építése önmagában aligha lehet elegendő. Ezért arra törekedett, hogy itt iskola épüljön. Szándékának azonban sok akadálya merült föl: elsősorban az iskolába kerülő gyermekek szüleinek szegénysége. De segítőtársra akadt Bonyhád Imre kerületi alispán személyében, aki a szelevényi iskola építésébe bevonta az istvánházai és gyalu-pusztai közbirtokosságot. Így az építés 1854-ben megkezdődött, s 1855. júniusában befejeződött. Az 1855. február 15-én 426. szám

alatt kiadott főhatósági engedély, amely az új állás javadalmazását rendezte, megalapította az új kántor tanítói állást.”

Hamarosan kántor tanító is került a kis Kőrös menti faluba. „Az eddig a csépai kántort illető stólarészesedésből és a közbirtokosság hozzájárulásából körülbelül 240 forintot kitevő javadalomra pályázat lett hirdetve, s azt Maikráb József túrkevei tanító nyerte el. Őt az egyházi főhatóság 1855. május 15-án kelt 1170. számú iratával szelevényi kántor-tanítóvá nevezte ki. Gajzágó Lukács szolnoki kerületi esperes iktatta őt be július 9-én, s fölszentelte az új iskolát. Ez alkalommal a plébános beszédet mondott.”

1864-ben azt írta a csépai előjáróság Szelevénnyel kapcsolatban, hogy az iskolában egy tanító oktat, s Cséparól minden harmadik vasárnapon s nagyobb ünnepeken a segédlelkész kimegy, ahol az éneklést vezeti. 1879-ben volt egy tantermes iskola a faluban. A tanulók száma 122 volt. (Csak az 1919-es nagy árvíz után rongálódott meg nagyon ez a kis iskola, úgy hogy renoválni és bővíteni is kellett. 1926-ban majd négy állami és egy római katolikus elemi iskola, ill. négy általános állami továbbképző látta el a közoktatási feladatokat.)

2. A neogót Jézus Szíve templom

2.1. Csáky püspökről

A szelevényi második - neogót - templom megépítésétől elválaszthatatlan az akkori nagyhatalmú római katolikus váci püspök, Csáky Emmánuel személye. A templom történetének ismeretében nyugodtan mondhatjuk: a megyéspüspökben hatalmas támogatót kapott a kis falu!

Csáky Károly gróf a 20. század fordulójának egyik meghatározó váci püspöke volt, akinek mind egyházilag, mind pedig építészetiileg sokat köszönhet az utókor. „Gróf Csáky Károly Emmánuel Isten irgalmából és az apostoli Szentszék kegyelméből váci megyés püspök, érseki pallium viselésének jogával felruházott pápai trónálló, a Pápa Őszentségének házi főpapja, Ő. Cs. és Kir. Apostoli Felségének valóságos belső titkos tanácsosa, római gróf, Vác város díszpolgára, nemes Szepes vármegyének örökös főispánja, stb., stb., stb.” – ez szerepelt a levélpapírján és a hivatalától származó dokumentumokon.

1852-ben született Sopronban gróf fiaként. Az osztrák Kalksburg ma is híres jezsuita kollégiumában határozta el, hogy pap lesz. Végig kiváló tanulmányi eredményt tanúsított, magaviselete is kitűnő volt, akárcsak az esztergomi szemináriumban. Ezért Simor János hercegprímás a római Germano-Hungaricumba akarta küldeni továbbtanulni, de ettől Csáky (forrásokban nem részletezett) gyenge egészségi állapota miatt elállt. Ennek ellenére Károlyt 1875-ben pappá szentelték. Energikusan kezdte pályáját: aktív esztergomi plébános vált belőle, majd pápai titkos kamarássá nevezték ki. 1890-től apát volt, 1895-ben pedig Vaszary hercegprímás támogatásával püspökké szentelték. Pályája később is töretlenül ívelt felfelé: a székeskáptalan támogatásával legfiatalabb püspökként ő vitte a milleniumi hódoló keresztet őfelsége, Ferenc József előtt, ami nagy kitüntetés

volt. 1900-ban lett váci megyéspüspök, az egyik legnagyobb egyházmegye kormányzója, 1905-től pedig belső titkos tanácsossá léptették elő.

Jellemző eset, hogy váci püspökként, annak 10. évfordulóján jótékony célra 100.000 koronát osztott szét. Ez a segítőkész hozzáállás, a művészetek támogatása, a szociális problémák iránti érzékenység, mindvégig jellemezte. Kormányzása idején 20 templom teljes külső-belső megújulását segítette elő, nem kevés ráfordítással. Szerette az értékeket és meg is becsülte a szépet: párizsi étkészletével 36 főre teríthettek és 50.000 korona értékűnek mondták. Gyűjteményében volt drága óra és szőnyeg is. Üvegházát 10.000 koronáért építették Vácott. Egyébként ő volt az, aki Vácra 1905-ben bevezettette a villanyt.

A templomok egyházi berendezéseinek megújítását, csinosítását három egyházi rendelettel szabályozta. Ezek szerint semmi egyházi szerelvényt nem lehetett főhatósági hivatali engedély nélkül eladni, mert értékes dolgok is lehettek köztük. Művészi ügyekben püspöki véleményt kellett a plébánosoknak kérniük. "Szeretem a Te házad ékességét és a Te dicsőséged lakóhelyét" – volt a nagyműveltségű pap kedvenc mondása.

A püspök határozott, igen energikus, jóindulatúan szigorú egyházfi volt. A hivatalos iratokat különösen komoly figyelemmel olvasta. Így a csépai plébániai levéltár is jónéhány iraton őrzi pecsétjét, aláírását.

Csáky Károly püspöknek igen jó kapcsolatai voltak a tiroli fafaragókkal, főleg pedig Josef Rifesserrel. Csáky engedélyével ő építhette 1906-ban a soroksári barokk plébániatemplom 14 méter magas, fehér neoromán főoltárát. A tiroli fafaragó-szobrász büszke is volt rá: a soroksári főoltár rajza díszítette éveken keresztül Rifesser szobrász műhelyének hivatalos levélpapírját, aláírva, hogy ezt a pompás oltárt a váci püspök megbízásából építette. Ezt a templomot a rajz alapján sikerült egyöntetűen azonosítanom.

A csépai templom tervezett tatarozása, felújításaként jellemző választ kapott 1903-ban Majer László plébános Csákytól. „Már most kijelentheti tisztelendőséged, hogy ha a község részéről kötelességének teljesítése körül jóakaratot tapasztalok, számíthat támogatásomra a terhek elviselésében. Ellenkező esetben forduljanak a főszolgabírórn, alispánon közigazgatási bizottságon keresztül a közoktatási minisztériumhoz”.

A fiatalosan már betegesnek mondott, tehetséges Csáky püspök hatalmas életművet hagyott maga mögött. Különben csak 1919-ben, 67 éves korában halt meg mint váci püspök.

2.2. A püspökségi iratok

A templom története elég alaposan nyomon követhető a Váci Püspökség levéltárának anyagából, hiszen annak idején a csépai plébános ill. a szelevényi káplán kimerítő és alapos levelezést folytatott az engedélyező püspökséggel, mely a templomépítést a jelek szerint igen csak figyelemmel kísérte és támogatta. A régi, poros iratokat a jelen templomtörténeti munka megírásához a Püspöki Levéltár bocsátotta rendelkezésemre. Az iratok az „Acta Parochiarum Csépaensis” címet viselik. Ezen kívül autentikus források a csépai adminisztrátor magyarra fordított dokumentumai, melyek teljessé teszik a szelevényi Jézus Szíve templom történetét.

A szelevényi hívek - miután önálló templomuk épült -, állhatatosan szerették volna, hogy nem csak káplánjuk, hanem plébánosuk is lehessen. Idővel a templom is kicsinek bizonyult. Kelemen Imre egyházközségi elnök ezzel kapcsolatos levele – az első igazán fontos ebben az ügyben -, még 1907. szeptember 9-én íródott. Ebben a váci Püspöki Hivatallal közli a falu római katolikus híveinek templom- és plébániaépítési óhaját. A hívek már gyűjtöttek is erre a célra és a falu előljárósága („politikai község”) szintén áldoz erre a célra. Ennek ellenére az egész költséget nem tudják vállalni, így küldöttséget szeretnének ez ügyben meneszteni a püspök őminenciájához. Az időpontot minden bizonnyal meg is kapták Csáky püspöktől, hiszen lassan beindult a templomépítési előkészület.

Az 1907. október 13-i iskolaszéki és hitközségi gyűlés alkalmával készített jegyzőkönyvből megtudható a folytatás. Ezen Majer László plébános elnök, Kelemen Imre világi elnök, iskolaszéki és hitközségi tagok vettek részt. Ebből kiderül ugyanis, hogy Csáky püspök az 5118/1907. számú leirattal engedélyezi a plébánia létesítését. A templomépítésre a központi alapból – figyelembe véve az 5.000 korona helyi megtakarítást - egyidejűleg 20.000 korona utalványozását ígéri az illetékes püspök. Hozzáfűzi: amennyiben a hívők kellő ügybuzgalommal állnak hozzá, egyéb segílyt is kilátásba helyez.

Erre a bőkezű főpásztori hozzáállásra a híveknek is pozitív választ kellett adniuk az iskolaszék és a hitközség összejövételén. Kinyilvánították, hogy a templomépítés és a plébánia létesítése érdekében a legmesszebb menő áldozatokra készek.

A püspök a jövőre tekintve feltette a kérdést: hogyan képzelik a plébános évi javadalmazását? Kit vonnának ebbe be: a hitközséget, a közbirtokosságot vagy a községet magát? Ezekre a logikus és konkrét kérdésekre a szelevényiek természetesen nem tudtak akkor még válaszolni. Később kérték, hogy a plébános és a helyi káplán javadalmazását a püspök állapítsa meg.

1908-tól tehát önálló káplánság alakult Szelevényen. A főhatóság Kopeczky Józsefet nevezte ki helyi káplánná, „aki azonban szerencsétlen kézzel annyira összezavarta ott az állapotokat, hogy nemcsak önmagát, de az egész rég óhajtott és örvendetesen megvalósult ügyet egy évi működése alatt már-már tönkretette -, érthetetlen észjárásával összeveszett mindenkivel, akinek az ügyre befolyása lehetett, az előljárósággal, a képviselő testülettel, a főszolgabíróval, akiknek jóakaró támogatására a kezdet legkezdetén levő ügynek oly nagy szüksége lett volna, és így mindezek ellenére –

szövetkezve a legalsóbb néposztállyal, melynek a hitközségi gyűléseken kívül sehol a világon szava nincs – ő akarta egész új alapokra fektetve rendezni a hitközség ügyeit, megváltoztatta u.i. az eddig érvényben volt adózási alapot és minden hitközségi terhet a birtokosokra rótt és érthetetlen észjárásával arra bízta a legalsóbb néposztályokat, hogy ne fizessenek...”

A szelevényi intéző körök arra kérték a helyzet tisztázására 1909. év elején, 90 aktával megjelenő Kádár Szilveszter mindszei plébánost, Kopeczky utódául „az itteni káplánsága idejéből előnyösen megismert kifogástalan magaviselete valamint előzékeny modora miatt általánosan tisztelt és szeretett Tímár Andrást nevezze ki. A kinevezés megtörtént és a csendben és azonnal távozni kényszerült előd helyét az új káplán elfoglalhatta.” A Historia Domus az igazságnak megfelelően rögzíti a távozó papról azt is, hogy „hervadhatatlan és elévülhetetlen érdemei vannak az Isten háza körül, a szelevényi kápolna külső és belső csínját, valamint felszerelését dicséretes és fáradhatatlan buzgalommal mozdította elő, hogy most az úri családok és a nép áldozatkészségéből olyan miseruhákkal és egyéb felszerelésekkel van ellátva, hogy bármely nagy és gazdag templomnak is díszére válnék”. A megalakult szelevényi lelkészséghez csatlakozott Vadas, Halesz, Istvánháza és Gyalu is.

Tímár András lett tehát a templomépítő, akinek először is a régi kápolnát kellett lebontania. „Fáradhatatlan buzgólkodása folytán végre betelt a szelevényi hívek hő óhajta és a régi kápolna helyére egy gyönyörű gót stílusú templomot építenek, melynek költségéhez a község 20.000 korona segínyt szavazott meg, püspök úr óméltósága 20.000 koronát engedélyezett a templom alaptőkéjéből, a hiányzó összeget közadakozásból gyűjtik össze. A kápolna lebontását 1910. június 20-án megkezdték” – rögzítette a templomkrónika.

Később készült egy összeírás is az adományozókról. E szerint 1912. március 31-ig összesen 323 tételben adományoztak a hívek kisebb-nagyobb összegeket a templom építése céljából. Ennek összevétele Fehér András későbbi plébános szerint 3626,7 korona volt. Voltak többen, akik nagyobb összeggel hozzá tudtak járulni e nemes célhoz. A Rózsafüzér Társulat sem tétlenkedett: 300 koronát szedtek csak ők össze.

A kevés 100 koronás felajánló közé tartozott Bocskay Béla nemes. Az ő neve és a befizetés összege mellett szerepel a megjegyzés: „eltávozott”. Ez nagy kár, hiszen Felsőbányai Bocskay Béla és felesége, szül. Farkas Eszter 1909. november 1-én született lányuk, Katalin révén beemelte a kis közösséget a főhercegek életrajzába. A tanítónőnek tanult, nemesi származású Katalin nevű lányuk Habsburg Albrecht főherceg második neje lett és két lányának édesanyja. (L. a Habsburg kapcsolatról szóló fejezetet!)

De hogyan épült maga a templom? A templomépítésre pályázatot írtak ki. A neogót templom terveit ifjú Vígh Pál hódmezővásárhelyi műépítész készítette. A kivitelezésre Dávid J. István gyulai templomépítő kapott megbízatást. Az oltárokat, szószéket, gyóntatószéket Komáromy István rákospalotai vállalkozóval szándékoztak elkészíttetni. Az oltárfestményeket – a főoltárra és a mellékoltárookra egyaránt – Piroska István csongrádi festőművész készítette.

A templom belső berendezéseivel kapcsolatos szerződéseket szintén megőrizte az utókor. Így tudjuk, hogy azt Fehér András szelevényi lelkész és iskolaszéki elnök mint munkaadó, illetve Komáromy István palotai oltárépítő és aranyozó mint vállalkozó kötötték. A lelkész az előzőleg az egyházmegyének beküldött és jóváhagyott rajzok alapján bízta meg Komáromyt, hogy egy főoltárt és egy szószéket 3.350 korona értékben készítsen 1911. szeptember 7-i határidővel.

A gondos és energikus szervező lelkész egyúttal elfogadta a két mellékoltár és egy gyóntatószék tervrajzát és költségvetését, mely 2.650 koronát tett ki. Ezt az árat Komáromy garantálta, feltéve, hogy ugyanezeket a mellékoltárokat egy éven belül nála megrendelik. Ez esetben két hónapon belül vállalta, hogy a kért berendezéseket szállítja. A mester a munkájáért, a szállított minőségért egy évig vállalt garanciát.

Mivel a tervrajzok nincsenek elérhető helyen, csak Komáromy költségvetéséből tudjuk az oltárok méreteit. A főoltár 8,50 m magas és kerekén 3 m széles. Gótikus stílusú és első rendű száraz lucfenyőből faragták, finom olajfestékekkel polichrom színűre festették. Az ornamentika-díszek első rendű száraz hársfából vannak. Ezt részben fényes, részben matt aranyozással, un. Katalin-arannyal készítették. A tabernákulum belülről finom selyemmel volt bélelve. Az oltár 2.400 koronás értéke oltárkép és szobrok nélkül volt értendő. Az oltárok szobraira és a templom egyéb szobraira vonatkozólag semmiféle dokumentum nem került elő...

A gótikus szószék szintén lucfenyő. Evangélisták nélkül került 950 koronába. A mellékoltárok darabja 1.100 korona, ez kép nélkül értendő. A háromfülkés gyóntatószék középső része zárható. A két mellékfülke szélfogó ajtót kapott, mindhárom tejüveggel lett ellátva. Összesen 450 koronába került. A munkák összes értéke Komáromy István 1911. június 14-i költségvetése szerint kerekén 6.000 korona.

A templomépítő kis falu – mint az várható volt – időközben pénzszűkébe került, így időszakosan kölcsönt kellett felvennie a munkálatokhoz. Ezzel kapcsolatban négy helyről kaptak hitelfeltételi ajánlatot. A kunszentmártoni Gazdasági Bank, a Békés megyei Takarékpénztári Egyesület, a Szentés vidéki Takarékpénztár illetve főtisztelendő Korpás Pál szegvári esperes-plébános egyaránt szívesen hiteleztek volna Szelevénynek a templomához. Ezeket a javaslatokat Fehér András korrekt módon annak rendje s módja szerint felterjesztette a püspöknek, aki a két legkedvezőbb ajánlattevő közül 1911. július 3-án a szegvári esperes-plébános mellett döntött. Ezt az 3277/1911. számú püspöki ügyirattal rögzítették. Különben mind a két ajánlattevő 5,5%-os kamatot kért a pénzkölcsönzéséért. Ekkor az egyházközség 20.000 korona kölcsönt is vett fel az 1912-13-as évekre, az Országos Vallásalap Segély terhére.

Erre nagy szükség is volt, hiszen egyidejűleg Csongrádon elkészült a két oltárkép festési költségvetése. A főoltárkép 2,40 m magas és 1,20 m széles kivitelben készült. A Jézus szíve kép 700 koronába került. A mellékoltárkép a Lourdes-i Szűzanyát ábrázolja az előtte térdelő Bernadettel 1,80 x 0,90 m méretben, „művészi kivitelben”. Ez utóbbi 300 koronába került. Tehát a két kép, melyet Piroska István festett, összesen 1.000 koronát vitt el. Ennek

költségvetését is helyben hagyta Csáky püspök, melyet pecsétes aláírásával 1911. július 25-én a 3517/1911-es ügyiratban elfogadott. A két képre az iskolaszék mindazonáltal csak 800 koronát szavazott meg. Fehér András becsületességére jellemző, hogy 1911. július 19-én beterjesztette az Egyházmegyei Hatóságnak a két kép vázlatát és költségvetését, hozzáfűzve, hogy az együttes összeg 200 koronával meghaladja a tervezettet. Így egy jótevő felajánlotta a sajátjából a főoltárra a 700 koronát és a festő külön kapta a megbízást. A mellékoltár festésére a Rózsafüzér Társulat dicséretes módon 300 koronát gyűjtött.

Bár az újjáépült templomot 1911. szeptemberében a hívek boldogan birtokukba vették, mégis keveredett az örömben ürem, melyről már 1912. júniusi felülvizsgálati jegyzőkönyv tanúskodik. Eszerint Dávid Jakab István gyulai kőműves a hódmezővásárhelyi műépítész, ifj. Vígh Pál tervező által megálmodott templom felépítéséért 58.999,78 korona szerződéses összeget kért. A munka folyamán némiképp azonban elért a tervtől. Így a főtorony alapozása 1,50 m-nél mélyebben történt. A kórus alatt a tervben szereplő keresztboltozat helyett vastartók közötti téglaboltozatot tettek. A szentélyben az előírt cementlapburkolat helyett bőrszínű sajtolt téglalábazatot állítottak be. A templomablakok katedrál üvegből vannak. A tornyon levő kereszt anyaga is rosszabb, mint ahogy eredetileg várható volt s hamar befeketült. A falon hamarosan néhány kisebb repedés mutatkozott, amit annak idején az épület természetes mozgásával magyaráztak.

A felülvizsgálati jegyzőkönyv azokat a tételeket, ahol eltérés volt és nem volt szerződéses egységár, újra kalkulálta. „A munkák minősége a szerződésnek illetve az előirányzat költségvetés körülírásának s a vállalt feltételeknek általában megfelelő, mindazonáltal a kivitel tekintetében hiányosságok állapítottak meg” – summázta a Számbíráloszék láttamozott felülvizsgálati jegyzőkönyve.

A már plébánossá előléptetett Fehér András 1912. november 26-án beterjesztette Csáky püspöknek a szelevényi templom végelszámolási okmányát, és pedig kilenc dokumentumot. Beküldte többek között az építési naplót, a kiviteli költségvetést, az eredeti költségvetést, a felülvizsgálati jegyzőkönyvet, az építő észrevételeit, a vállalási szerződést és a feltételeket, a leszámolási jegyzőkönyvet, a mérnök-szakértő tiszteletdíjáról szóló írást. A dokumentumok egy év óta húzódó ügyre tettek végre pontot. A vállalkozó 4381,63 korona követelésével szemben viszont csak 1059,63 koronát kellett fizetni, hála a megbízott Tóbiás József királyi mérnök rámenősségének. Mivel az ellenőrző szakmérnök díja 350 korona volt, az egyházközségnek az ügy lezárásáért 1409,63 koronát kellett téríteni. Az összes összeg ki volt már fizetve ill. meg volt rá a fedezet. A végeljárás összegre viszont már ismét nem futotta Szelevényen, így azt a váci központi templompénztártól kérték kiutalványoztatni.

A szelevényi Jézus Szíve templom és plébánia felépítésére fordított összegről Fehér András pontosságának köszönhetően részletes ismeretünk van. Így tudjuk, hogy a templom belső felszerelésére 5.932,20 koronát fordítottak. A templom összesen 67.384,74 koronába került.

A hitközségi kiadási napló szerint az orgona 2.171,47 koronát vitt el. A templomépítésről a lapokban hirdetést adtak fel 43,20 korona értékben. A Korpás-féle kölcsön kamataiért

532,50 koronát kellett fizetni. Így a hitközségi napló 1912-ben összesen 69.556,21 korona kiadásról tud.

A templomépítéshez természetesen a teret is el kellett egyengetni, majd kiköveztetni. A harangok árába még 1.000 korona hiányzott. Az 1912-es évben is folyt be összeg gyűjtésből a templom belső felszerelésére összesen 8.746,82 korona értékben. 1913-ban még mindig törleszteni kellett a Korpás-féle kölcsönt (935 korona), az orgona utolsó részletét (749,60 korona) illetve a harangok utolsó 1.000 koronás részletét.

Az összes résztétel összeadása adja a templomépítés költségét: 85.805,30 korona. A plébánia még külön 16.130,35 koronába került. Tehát a szelevényi templom és plébánia építése mindegyüttesen 101.935,65 koronába került. Az erről szóló kimutatást 1912. december 10-én pecsételte le Fehér András plébános. Ezáltal pontot tett egy szép, de fáradságos munka végére.

Megjegyzendő, hogy a püspökség adatai nem teljesen csengenek egybe a levéltáriakkal. A Schematizmus szerint a szelevényi templom 92.000 koronába került. 1915-ben, a dokumentum elkészültekor, a falunak 2841 római katolikus, 220 református, 34 evangélikus és 19 görög katolikus, valamint 48 zsidó lakosa volt.

3. Komáromy, a rákospalotai oltárépítő

De mit is tudunk a szelevényi oltárok, szószék és a többi berendezés készítőjéről? Komáromy István és László az akkori Pesttől északra fekvő Rákospalotán éltek, ami 1950-től lett csak Budapest XV. Kerülete. Addig a századfordulón, Komáromyék idejében, mindössze Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye váci járásában levő gyorsan fejlődő település volt, melynek 1863-ban még csak 6.264, 1920-ban viszont már 36.008 lakosa volt. Volt magán főgimnáziuma és polgári iskolája, tisztviselőtelepe, az Államvasutaknak hatalmas gépjavító műhelye, olajgyára, villamos örlőmalma, vasútja és postája. Budapesttel két villamos vasútvonal kötötte össze, úgy hogy ki-ki gyorsan beutazhatott a székes fővárosba ügyeit intézni.

A helyi iparostársadalom koronázatlan királya annak idején Komáromy László aranyozó és díszítőmester volt. Sokféle területen bontakoztatta ki energiáját. Egyben ő volt a helyi temetkezési vállalkozó is. Az általa alapított Ipartestületnek haláláig, 1906-ig volt elnöke. A palotai Társaskör és a Függetlenségi kör oszlopos tagjaként is hallatta hangját. Háza egykor a palotai Fő utcán volt – ma már beazonosíthatatlan.

Neki tulajdonítják a rákospalotai hatalmas főplébániatemplom neoromán oltárainak asztalos és aranyozó munkáit. Tudjuk, hogy 1899-ben Komáromy László vezényelte a 3,5 méteres templomkereszt 70 méter magas toronyba való fölemelését is, ami szintúgy Komáromy tekintélyéről árulkodik. Hozzá kell tennünk: Komáromy mester Rákospalotán a monumentális templomban és neki tulajdonított stílusú oltárberendezések közül mindössze kis epitáfiumszerű mellékoltárán örökítette meg nevét mint adományozóét, míg

a templom egyéb berendezése – közte a háromrészes hatalmas főoltár – jelöletlen! Talán nem véletlenül...

A tiroli szobrászok még meglevő aktáit, pénztárcönyveit és iktatókönyveit lapozgatva ugyanis gyakran találkozunk Komáromy László nevével. A fennmaradt iratokból kiderül, hogy nem sokkal később, 1902-3-ban óriási nagy tömegben rendelt különféle egyházi szobrokat Grödenből, Tirolból. A meglevő és eddig hozzáférhető iratok szerint elsősorban Josef Rifesserrel állt üzleti kapcsolatban, a legtehetségesebbek egyikével. Talán korábban is üzletelt vele. Komáromy akkora tételben rendelt egyházi szobrokat és kisebb szállítmányokat a tiroli fafaragóktól, hogy joggal feltételezni lehet, hogy velük akár maga is kereskedhetett.

Ezt a később jól működő kapcsolatot alighanem Konrády Lajos kassai kanonoknak köszönhette, akit hosszú éveken keresztül baráti – és üzleti – szálak vezettek Tirolba s 1906-15 között nagy mennyiségben rendelt templomi oltárokat, szobrokat és egyéb szerelvényeket a püspökség területére. Konrády mindezt püspöki építés- és művészeti titkárként tette, mely funkcióban elsőként szerzett értesülést arról, mely plébánia szeretné templomát kicsit csinosítani. Konrády kedvence a grödeniek közül egyébként szintén Rifesser volt, aki pártfogójának (is) köszönhetően nagyon sokat dolgozott 1900 körül a Felvidéken. Konrády gazdasági ténykedését különben nagyban elősegítette, hogy elég jól, ha hibásan is, de beszélt – és főleg levelezett – németül. Leveleit maga fogalmazta és írta alá. Az eddig már kiértékelte dokumentumokból tudjuk, hogy Konrády kanonok időnként saját tervei alapján is rendelt a fafaragóktól...

Bár a korabeli tiroli dokumentumok sem teljeseek, egy részüket az utódok egy óvatlan pillanatban, mit sem sejtve kidobták, míg más részük valószínűleg hozzáférhetetlen marad, meg kell jegyeznünk: kutatásaink szerint nem csak Konrády és Komáromy igyekezett a tiroli fafaragók révén kicsit magát is megszédíteni... Nem csak a Váci és a Kassai Egyházmegye egyes bennfentesei tartottak fenn élénk üzleti kapcsolatot a fafaragókkal...

3.1. A tiroli fafaragókról

A tiroli völgyben, Grödenben a 17. században kezdődött az a fajta fafaragás, amely már túlment a házi használat fedezésén. A szakma úttörői elsősorban díszítéssel, képkeretfaragással, óraállvány és gyermekjátékok készítésével kezdtek, majd egyházi szobrok, keresztutak, kisebb-nagyobb oltárok és bölcsők faragásával is sikerrel és nagy mennyiségben próbálkoztak. A fafaragás a télen elzárt öt völgyben, különösen pedig Grödenben foglalkozás lett: a 19. század végén már kereskedők járták Európát és hirdetések útján vitték fafaragó művészetük hírét, szakértelmüket hirdetve, munkára várva. A tengerentúlon is dolgoztak, úgy Latin-, mind Észak-Amerikában, sőt, Ausztráliában.

A főként vonaton járó, szorgos tiroliak nagy kezűgyességgel faragott, gondosan csomagolt oltárai, szobrai a történelmi Magyarországon több, mint 200 településre jutottak el, ahol nagyrészt ma is megtalálhatóak. Sajnos, nem mindenütt értékelik őket, másutt nem tudják, kinek az oltárait és szobrai csodálják évtizedek óta? Dél-Tirolban - 1919 óta ez már Észak-Olaszország - két nagy tapasztalattal rendelkező szakiskolában képzik a szobrászokat, fafaragókat, rajzolókat, festőket... Ezek mindmáig működnek a fővárosban, St. Ulrichban

(olaszul Ortisei). A fafaragókkal és az erdők épségével, melyet a szorgalmuk veszélyeztetett, kénytelen volt még Ferenc József császár is annak idején rendeletileg foglalkozni...

A régi nagy fafaragó családok közül a leghíresebbek a Demetz, Kostner, Moroder, Obletter, Perathoner, Prinoth, Rifesser, Runggaldier, Stuflesser, Schmalzl, Senoner család tagjai. Jónéhány már négy generáció tapasztalatát és jó hírét mondhatja magáénak. Ma is exportálják méretre készült, nagy kezűességüket bizonyító szobraikat, oltárait. Természetesen sokan másolták őket különböző színvonalon: ezeknek a száma parttalan. Az eredeti grödeni szobrok viszont mindig fából készültek, sohasem fémből vagy gipszből!

4. Piroska István, a festő

Piroska István, a szelevényi oltárkép festője, ismert és jó név volt a maga idejében. Nem csoda, hogy az általa festett, mi általunk ugyan kissé gyengébbnek talált képtől annak idején mindenki el volt ragadtatva. De mit is tudunk a festőről, akinek a műve osztatlan sikert aratott?

Piroska István Békésgyulán született 1886-ban. Rövid életű volt, hiszen a szelevényi oltárkép megfestése után hamarosan, 1912-ben elhunyt Csongrádon. Festő volt, aki annak idején a legrangosabb intézményt, művészeti fellegvárat – a pesti Képzőművészeti Főiskolát látogatta. Ott neves festő, Zemplényi Tivadar tanítványa volt. Piroska István tehetségét Münchenben és Párizsban tökéletesítette, ahol tanulni ment. Pályája során képmásolatokat (arcképeket) és hangulatos alföldi tájképeket festett. 1911-ben kollektív kiállításon mutatta be munkáit a csongrádi nagyközönség előtt.

A családból nem csak ő, hanem János öccse is (1894-1989) művészi pályára adta a fejét. A Főiskolát elvégezte ő is. Rudnay Gyula tanítványaként főleg táj- és virágcsendéleteket örökített meg. Művészetében tetten érhető Glatz Oszkár finom impresszionizmusa is. Ő is részt vett kiállításokon, még idősebb korában is aktív volt, amikor Budapesten élt. Piroska János is festett templomi képeket. Így az internetről megtudható, hogy a csongrádi Nagyboldogasszony templomban több oltárkép tőle származik, melyek az oldalkápolnák bejárata mellett vannak.

5. Az építész

Vígh Pál hódmezővásárhelyi építész szakmailag kiváló képzést kapott: Budapesten, az 1884 óta beindított Magyar Királyi Állami Felső Építő Iskolában szerezte építőmesteri diplomáját 1909-ben. Ennek számát is tudjuk: 208/1909. Ebbe az iskolába az járhatott, aki a négy középiskolát előzőleg eredménnyel kijárta. Az iskola székhelye a jelenlegi zuglói Csömöri úton volt. Ma jogutódja az Ybl Miklós Főiskola, ami a Thököly úton van.

Annak idején sokat követeltek az építőmesterektől, mielőtt önállóan tervezhettek vagy építkezést irányíthattak volna. Az építőmesterek képzését is komolyan vették annak idején (is). A tanulmányi idő az okleveles mérnök esetében 2 év volt és az építkezéseken letöltött

gyakorlatot igazolniuk kellett. Az okleveles mérnökök hat év gyakorlat után kaptak felmentést az iskola elvégzése alól.

Az építőmesteri vizsga héttagú bizottság előtt történt. Komoly tudásról kellett számot adniuk németből, matematikából, mértanból, fizikából, földrajzból, történelemből. A vizsga két részből állt: az írásbeli tervezési feladatot három héten belül kellett teljesen elkészíteniük, míg maga a szóbeli három órán keresztül tartott. A leendő építőmester tudását 10 tárgyból tesztelték, köztük szakmai tárgyakból. Így vizsgatárgy volt a föld- és lejtésmérés, ábrázoló geometria, géptan, építészettörténet, szerkezetan, anyagismeret, ügyiratkezelés és a könyvvitel. A vizsgákon egyébként meg is lehetett bukni...

6. A Habsburg kapcsolat

Minden településnek megvan a maga Habsburgja – tartják a Dunántúlon. Ott ez nem is ritkaság, hiszen a nyugati országrész számtalan szállal kapcsolódik a határos Ausztria múltjához, jelenéhez és fog minden bizonnyal jövőjéhez is. Na de hogy egy idilli, kicsi, minden zajos eseménytől távol eső, Tisza-Körös szögében levő települést egyből a Habsburg főhercegek családjával együtt emlegessenek? Ezt én is nehezen akartam elhinni. Sokadszori ellenőrzés után íme, a történelem meglepetése.

Volt egyszer egy főherceg, aki a Habsburg-Lotharingiai család tescheni ágának a sarjaként a cseh, morva és délsziléziai örökségen kívül a hatalmas mosonmagyaróvári birtok ura is volt. A három vármegyét és a szomszédos határterületet is magában foglaló fejlett, jó adottságú óvári birtoknak annak idején, a 18. század derekán még Mária Terézia osztrák császárnő és szeretett magyar királynő (1740-80) volt a tulajdonosa. Amikor 16 gyermeke közül a hozzá különösen közel álló Mária Krisztina férjhez ment szíve választottjához, neki adta nászajándékkul a birtokot. Ez a nem különösen vagyonos, de igen értékes tulajdonságokkal rendelkező fiatalember Albert von Sachsen-Teschen volt. A család birtokai a mai Morvaországban ill. a szász határterületen voltak, beleértve Drezdát is. Albert alapította a híres bécsi képtárat, az Albertinumot, mely nevében emlékeztet rá. Mivel a boldog párnak őket túlélő gyermeke nem született, haláluk után a Szász-Tescheni ág fiatalabb tagjai örökölték.

Az 1880-as években a Szász-Tescheni család részéről határozott kezű ura volt Óvárnak: Frigyes főherceg 1856-ban született az akkori Gross-Seelowitzban (ma Zidlochovice, Brünntől valamivel délre). Anyai nagyapja József nádor volt. Frigyes főherceg katonai pályára lépett, bár elsőszülött fiú volt. Végigjárta a hadseregben a karrierhez vezető rögzös utat: volt tiroli császárvadász (Kaiserjäger), majd később ezredes egy gyalogezredben, Linzben ezredparancsnok. 1907-ben Frigyes főherceget Ferenc József az osztrák Landwehr parancsnokának nevezte ki, majd az egész hadsereg főparancsnokának tette meg. Szakértelmét, emberségét elismerték felsőbb körökben is: megkapta érte a legmagasabb kitüntetések, a sokak által vágyott Aranygyapjas rendet, ill. a Szent István rendet is.

1882-től Pozsonyban telepedett le, ahol vele egyidős feleségével, a határozott és éles eszű Izabella Croy-Dülmen, vesztfáliai származású hercegnővel együtt igen nagy társadalmi népszerűsége tettek szert. Teljesen magyar életet éltek, különösen, hogy

Izabella családját IV. István magyar király egyik fiától, Marcus hercegtől származtatta. Megvették a pozsonyi Grassalkovich palotát: volt hely bőven a fényes társadalmi összejövetelekre. Házuk nyitva állt a magyar társaságoknak. Szívesen adtak koncertet a féltoronyi (ma Halbtorn, Burgenland) kastélyukban is. Bélyei – a Duna mai horvát szögletében levő birtok és vadászterület – Európa leghíresebb uralkodóit látta vendégül, köztük Vilmos német császárt. Itt ismerkedett meg Ferenc Ferdinánd trónörökös is feleségével, Chotek Zsófiával... Frigyes főhercegnek Trianon előtt 121 ezer hektárja volt. Saját maga 47 ezer hektárt vásárolt. Értékesekek voltak mindenféle gyűjteményei is.

Frigyes eleinte Óvárt is Pozsonyból igazgatta, majd az első világháborút követően áttette oda székhelyét. A most is meglévő főhercegi kastélyban laktak. Sokat fektetett be az ígéretes tejjgazdaságba, Bécs városának is legfőbb tejszállítója lett. Legtovább Óvárt tudta megtartani, hiszen a bélyei paradicsomot és a morva-cseh birtokokat elvették Trianon után az utódállamok. A morva részeken még a bányák és a kohók hozamára is számítani lehetett... Óvár viszont modern, jól felszerelt gazdaság volt, ahol a mezőgazdasághoz szükséges feldolgozóipar is adott volt. Elméleti képzésről a nagy hírű gazdasági akadémia gondoskodott.

Frigyes főhercegnek, a sikeres katonatisztnak házassága is jól sikerült, hiszen összesen 9 gyermekük született, akik közül 7 felnőtt. Ez ritka szép arány, ha figyelembe vesszük, hogy mind 1879 és 1897 között ugyanattól a feleségtől származtak. Frigyes igen családszerető volt: szívesen állt fényképezőgép elé orgonasípként cseperedő gyermekeivel, felsorakozó családtagjaival és egyéb népes rokonságával, köztük jónéhány koronás fővel... Az ülő képeken megfigyelhető, hogy Frigyes általában a képek kellős közepében foglal helyet, míg gyermekei szorosán közre fogják.

Frigyes főhercegnek csak egy bánata volt: az első nyolc gyerek mind lány volt. Csak az utolsó lett fiú, mint a mesében – és ő lett a várva várt trónörökös, aki mindent egy személyben örökölt! A kis Albrecht születésének 1897-ben a már nem fiatal, 41 éves szülők annyira örültek, hogy hálából Óvártól 12 km-re levő falujukban, Kázmérpusztán, 70 ezer Forintos költségen gyönyörű neogótikus templomot építettek szent István tiszteletére. Ennek főoltárát és szószékét a híres déltiroli fafaragó, Ferdinand Stufflesser készítette el, a főoltárra felállítván a két nép – az osztrák és magyar – védőszentjeit: szent Istvánt és Lipótot (Leopold). A patinás üvegablakok egy része a tescheni birtokhoz tartozó, sokéves üvegipari hagyományokkal rendelkező Grottau városából – ma Hradek, Nyugat-Csehország - származott.

Milyen fiatalember vált a szerencsés csillagzat alatt születő Albrechtből? Anyja akaratának megfelelően teljesen magyar nevelést kapott. Pozsonyban járt iskolába, magyarul vizsgázott és egész kora ifjúságától kezdve jó barátságban volt a főúri családokkal. Felfogásában és érzelmeiben is a magyarokkal tartott. A pozsonyi katolikus gimnáziumban érettségizett, majd apjához hasonlóan katonai pályára lépett. Vadászfőhadnagyként végigharcolta az első világháborút. Először akkor figyeltek fel rá, amikor 1913-ban Ferenc József császár személyes megbízásából ő nyitotta meg a pozsonyi egyetemet. Albrecht 1923-ban elvégezte a mosonmagyaróvári gazdasági akadémiát is, mindvégig igen aktívan támogatva az ifjúsági egyesületeket és bajtársi szövetségeket. Budapestre költözvén hosszú évekig számíthatta rá a társadalmi és jótékonyági mozgalmak, így például a Gyermekvédő Liga és a Vöröskereszt. Ekkor a Várban, az Uri utcában, illetve később az Odeschalchi palotában, a Nemzeti Múzeum mögött lakott. A cserkészmozgalom szintén sokat köszönhetett buzgalmának és bőkezűségének. Egy időben sokan a Sachsen-Teschen család eme ifjú sarját kívánták a trónra. Később ezek a hangok elültek, amikor

Albrecht a fiatal trónörökös Habsburg Ottót belgiumi száműzetésében meglátogatva, előtte hűségesküt tett. (Ennek egyébként anyja, Izabella nem örült, sőt.)

Ezután fordult pályája és leginkább mozgalmas (és szülei által el nem fogadott) módon élt. 1930-ban Brightonban, Angliában, elvette a régi szófiai nagykövet, Rudnay Lajos elvált feleségét, Lebach Irént. Ezt a lépést családja azzal viszonzta, hogy kitagadta az örökségből. Gyermeké az ifjú Albrechtnek és a vele egyidős Irénnek nem született, így 7 év múlva elváltak. Irén asszony 1985-ben hunyt el Bécsben. Budakeszin temették.

Második felesége a szelevényi születésű Felsőbányai Bocskay Julianna Katalin nemesi származású tanítónő volt, aki 1909. november 1-én született. Felső-bányai Bocskay Béla és Farkas Eszter lánya volt, tehát anyai részen mindenképpen polgári származású. Albrecht főherceg ismét rangon aluli házasságot kötött: polgárilag Budapesten esküdtek meg 1938. március 7-én, majd Pannonhalmán 1938. május 9-én adták őket össze. Ez a házasság a Mexikóban 1951-ben kimondott válásig tartott. A 13 év alatt két lánygyermek született a szelevényi Bocskay-lánytól. Sarolta magyar királyi hercegnő Budapesten látta meg a napvilágot 1940. március 3-án. Húga Ildikó 1942. február 19-én született ugyancsak Budapesten.

Albrecht szerette volna elérni Trianon revízióját, ami nagybirtokosként teljesen érthető. Sajnos, belekeveredett egy frankhamisítási botrányba, ami véget vetett addigi politikai népszerűségének. A második világháború végén, miután megértette, birtokait nem fogja visszakapni, külföldre távozott: Dél-Amerikába, ahol már ifjú korában járt. Válás után harmadszor is megnősült, ismét rangon aluli nőt választva. Szíve választottja ezúttal egy bárénekesnő volt, az argentin születésű Lydia Strauss-Dörner. Ez a harmadik feleség egy Strausz Zoltán nevű gabonakereskedő fogadott lánya volt. Tőle született 1951-ben Paraguayban Albrecht egyetlen fia, Rudolf István.

Lányai közül a nagyobbik egy gráci nemesi származású férfi oldalán él külföldön. A kisebb, Ildikó, már második házasságát élte, amikor 2003-ban Kaliforniában megözvegyült.

A gyerekekről – különösen Rudolf Istvánról – nehéz információkat kapni, hiszen rangon aluli házasságból születtek, ráadásul nem is az elsőből. Annyit azonban egy angliai nemesi adatbázisból tudni, hogy Saroltának négy gyermeke van: 3 lány és egyetlen fiú. Ők 1969 és 1981 között születtek polgári házasságból. Ildikónak szintén négy gyermeke született, két lány és két fiú, akik közül a legfiatalabb 1969-ben született anyja első házasságából.

Albrecht főherceg, a mozgalmas életű világfi, 1955-ben halt meg Buenos Airesben, Argentínában. Apja 1936-ban halt meg, anyja már korábban elhunyt, 1931-ben. Mindvégig ismert és kedvelt színfoltjai voltak városuknak. A Nyugat-Dunántúlon népszerű főhercegi pár a mosonmagyaróvári Szent Gotthárd Plébániatemplomában alussza örök álmát.

Ma az osztrák területre eső birtokrész maradt meg a család – Albrecht egyik nővérének, Mária Alíz gyermekeinek - a kezén. Tulajdonosa az idős, de magyarul igen jól beszélő Paul Waldbott báró (*1925), régi katonatiszt és gazdálkodó. Népszerű Burgenlandban, élénk kapcsolatot tart Mosonmagyaróvár környékével. Az albertkázmerpusztai templomtól néhány száz méterre, az osztrák Halbtturn kastélyában él. Ma is két és fél ezer hektárja van...

Irodalom

1. Források a település és a régi templom történetéhez:

- Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára, Budapest, 1980, 602
- Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, melyben minden város, falu és puszta, betűrendben körülményesen leíratik. Pesten, 1851. IV/84. Reprintkiadás, Budapest, 1984
- Botka János: Adatok Szolnok megye történetéhez, II. kötet, Szolnok megyei Levéltár, 1989, 211-220
- Jász-Nagykun-Szolnok vármegye multja és jelene, szerk. Schefftsik György dr., Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főlevéltárosa, Pécs 1935, 443-445
- Szabó László (szerk.): Tiszazugi füzetek 1., Kunszentmárton, Szolnok, 1973. Benne: Az Alsó-Tiszazug fejlődésének legfontosabb vonásai (17-31)
- Dr. Kasza Sándor (szerk.): Jász-Nagykun-Szolnok megye kézikönyve, Magyarország megyei kézikönyvei, 10., Budapest, 1998, 446-450, 543-545
- Kovách Albert: Tiszazugi régiségekről (Archaeologiai Értesítő, Budapest, 1893, 354-355)
- Balogh Péter – Ördögh Ferenc (szerk.): Jász-Nagykun-Szolnok megye földrajzi nevei, Jászberény-Kunszentmárton, 1994, 106-111
- Szabó László (szerk.): 10 éves a Tiszazug kutatása, Szolnok, 1981, 48-49, 52-53, 64, 103, 105
- Barna Gábor (szerk.): Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből, Eger, Szolnok, 1982, 237-239
- A csépai plébánia története (A Historia domus és a plébániai okiratok alapján). Összeállította Fekete János adminisztrátor. Kézirat. Csépa, 1970
- Szelevényhez: Révai Nagylexikon CD-ROM-os változata, 17/472
- Internet: <http://www.vfmk.hu/megye/Szeleveny/szeleveny.htm>
- <http://www.mek.iif.hu/oprta/szint/tarsad/tortenei/helytort/schefts/html>

A templomépítő családhoz

- Révai Nagylexikon, 3/452
- Szluha Márton: Nyitra vármegye nemes családjai, Budapest, 2003. I. 147-149
- Kempelen Béla: Magyar nemes családok, Budapest, 1911, II.303

- Orosz Ernő: Heves- és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai, Eger, 1906, 32
- Hof- und Staatshandbuch der Österreichischen Monarchie für das Jahr 1883, Wien 1883
- Sebők László (szerk.): Határon túli magyar helységnévszótár, Budapest 1990

2. A mai templomhoz vezető út

Csáky püspökről

- Csáky Károly Emmanuel gróf váci megyés püspök, 1900-1910, Vác 1911, 82-87, 89-90, 104 (Csáky emlékkönyv)
- Internet: www.katolikus.hu (A Váci Egyházmegye történetéből)
- Sturm-féle Országgyűlési Almanach az 1910-es évre

A püspökségi iratok

- A váci egyházmegye történeti névtára, Vác, 1915, 349-350
- A csépai plébánia története (A Historia domus és a plébániai okiratok alapján). Összeállította Fekete János adminisztrátor. Kézirat. Csépa, 1970

3. Komáromy, a rákospalotai oltárépítő

- Búza Péter: Palotai tegnapok, Rákospalota, 1995, 153, 203
- Valter Ilona: Budapest-Rákospalota, Magyarok Nagyasszonya Főplébánia templom, TKM-füzetek 720, Budapest, 2003
- Rákospalota: Révai Nagylexikon, 16/060

3.1. A tiroli fafaragóról

- Eugen Trapp: Grödner Altäre im ehemaligen Königreich Ungarn, den östlichen Kronländern und am Balkan. Eine regionsspezifische Untersuchung unter besonderer Berücksichtigung des Temescher Banats. Kézirat Regensburg 2003
- Eugen Trapp: Kunstdenkmäler Ladinens, St. Martin in Thurn, 2003

- Zsuzsanna Tóth: Grödner Holzschnitzereien in ungarischen Kirchen. Ein Forschungsbericht. Ladinia 2004
- Tóth Zsuzsanna: A deszki templom és egykori birtokosai, a Gerliczyek. 1804-1904-2004 (kézirat)

4. Piroska István, a festő

- Dr. Szabó Ákos – Kállai Tibor: Magyar festők és grafikusok életrajzi lexikona. Műgyűjtők és kereskedők kézikönyve. Budapest, 1997, II/205
- Éber László Művészeti lexikona (kétkötetes kiadás), Budapest, 1935, II/305
- Internetes forrás: <http://www.vendegvaro.hu/31-2224>

5. Az építész

- Kiss Lajos – V. Szinnyai Kata: Magyar építőmesterek és Budapest építészeti öröksége, Budapest, 1997, 149

6. A Habsburg kapcsolathoz

- Brigitte Hamann: Habsburg Lexikon, Wien 1988, 43
- Gudemus János György: A magyarországi főnemesség 20. századi geneológiája, Budapest, 1993, I/492-494
- Sturm-féle Országgyűlési Almanach a Felsőházi tagokról (internetes változat: http://kiwi.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/a1927_32/341.htm, valamint http://kiwi.ogyk.hu/e-konyvt/mpgy/alm/a1931_36/345.htm)
- Heiszler Vilmos – Szakács Margit – Vörös Károly: Photo Habsburg. Frigyes főherceg és családja, Budapest, 1988, 7-22, 32-38
- Kettinger Gyula – Dr. Nagy Frigyes – Dr. Tímár Lajos: A Magyaróvári Nagybirtok története, Budapest, 1991, 12-23
- Németh Adél: Burgenland, Panoráma útikönyv, Budapest, 1990, 42-43
- Karl Lechner: Historische Stätten Österreich, Donauländer und Burgenland, Stuttgart 1985, 731-732
- Internetes források:

- A Gothai Almanach: <http://www.newgotha.org/part1/austesgn.htm> (Imperial House of Austria, Line III: Dukes of Teschen)

<http://geneology.euweb.cz/habsburg/habsburg12.htm>

<http://www.worldroots.com>

<http://www.thepeerage.com/p5595.htm> (Andrew McNaughton: The Book of Kings, A Royal Geneology in 3 volumes, vol. 1)

Összefoglalások

Szelevény helységet először 1389-ben említik az írások. A török időkben ez is elnéptelenedett, úgy hogy a 18. század közepén újra kellett telepíteni. A lakosság meglehetősen szegény földműves volt ill. kisnemes. Az első egyszerű templom 1855-ben épült Bogyó János özvegye, Marton Anna nagylelkű támogatásával. Ennek 2005-ben lesz 150 éve.

A mai neogót templom 1911-ben, Csáky Károly Emmánuel váci megyéspüspök idején épült 85.805,30 korona költséggel. A plébánia ezen túlmenően 16.130,35 koronába került. A templomot a hódmezővásárhelyi Vígh Pál építész tervezte, kivitelező Dávid J. István gyulai építőmester volt. Az oltárok, szószék és a gyóntatószék Komáromy László rákospalotai aranyozótól és oltárépítőtől származik. Ennek ellenére fennáll a gyanú, hogy nem mindent ő készített, hanem részben tiroli fafaragók munkája. Az oltárfestményeket az akkor ünnepelt festő, a csongrádi Piroska István szállította.

A szelevényi templomok története a váci Püspöki Levéltár, a plébániai iratok és egy korábbi csépai adminisztrátor által 1970-ben részben latinból fordított Historia Domus alapján rekonstruálható.

Die Ortschaft Szelevény wurde zuerst im Jahre 1389 in schriftlicher Form erwähnt. In der Türkenzeit ist das kleine Dorf im Theiss- und Kreisch-Winkel in der Tiefebene verödet und musste ab Mitte des 18. Jahrhunderts neu besiedelt werden. Die Bewohner waren ziemlich arme Bauern oder gehörten zum Kleinadel. Die erste einfache Kirche wurde im Jahre 1855 gebaut, deren Jahrestag sich im Jahr 2005 zum 150. Mal jährt. Diese war eine eintürmige Notkirche. Sie wurde mit einer großzügigen Spende der Witwe des János Bogyó, geb. Anna Marton errichtet.

Die heutige neugotische Kirche wurde in der Zeit des römisch-katholischen Bischofs Károly Emmánuel Csáky von Waitzen im Jahre 1911 mit einer Kostenaufwand von 85.805,30 Kronen erbaut. Das Pfarrhaus kostete zusätzlich 16.130,35 Kronen. Die Kirche wurde von Bauingenieur Pál Vígh aus dem nahen Hódmezővásárhely entworfen und von Maurermeister István Dávid aus der südungarischen Stadt Gyula ausgeführt. Altäre, Kanzel und Beichtstuhl sollen vom Vergolder und Altarbauer László Komáromy aus Rákospalota stammen. Kunsthistorische Forschungen erbringen den Verdacht, dass nicht alles gänzlich seine Arbeit seien, sondern zum Teil von Tiroler Bildhauern geschnitzt worden seien. Die Altargemälde sind Werke des damals renommierten Malers István Piroska aus der benachbarten Ortschaft Csongrád.

Das kleine Dorf Szelevény hat sich auch durch die Familie Habsburg-Lothringen einen Namen gemacht: die zweite Gattin von Prinz Albrecht (1897-1955), Katalin Bogyay wurde nämlich im Jahre 1909 in der Ortschaft geboren.

Die Geschichte der Kirchen und der Pfarrei von Szelevény konnte anhand der Dokumente erschlossen werden, welche vom Bischofsarchiv von Waitzen zur Verfügung gestellt wurden, sich in der Pfarrei befinden bzw. in der Csépaer Historia Domus beschrieben sind. Dieses Buch hat 1970 der dortige und damals noch zuständige Administrator verfasst.

The small village Szelevény in the Hungarian Lowland was first mentioned in 1389. During the Turkish occupation it became deserted between the rivers Tisza and Kőrös so that it had to be colonized again in the middle of the 18th century. The citizens were peasants or more or less poor noblemen. The first church was a rather simple one which could be in 1855 only built with generous donation of the widow of János Bogyó born Anna Marton.

The today's church in newgothic style was built in 1911 during the reign of Roman-Catholic bishop Károly Emmánuel Csáky of Vác with an amount of 85.805,30 Crowns. The building of the vicarage cost additionally 16.130,35 Crowns. The church is a work by the architect Pál Vígh from the nearby town of Hódmezővásárhely. It has been realized by the master builder István Dávid from Gyula. Altars, council and the confessional are told to have been created of wood by the altarbuilder László Komáromy from Rákospalota but according to art research, we can suppose that parts of the church interior might have been carved by Tyrolese altarbuilder. The altarpieces were painted by the well-known painter István Piroska from Csongrád.

The village Szelevény became famous through the House Habsburg-Lothringen. There was Katalin Bogyay, second wife of Prince Albrecht of Habsburg to have been born in Szelevény in 1909.

The history of the parish church and the parish of Szelevény is based on documents from the archives of the Bishopric of Vác, in the vicarage in Csépa and the church chronicle edited by a former parish priest in 1970.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton köszönöm Lédeczi Dénesnek, Szelevény plébánosának, hogy kutatói-művészettörténeti munkámban segítőkészen mindenben, mindig támogatott és azt figyelemmel kísérte.

A Váci Egyházmegye levéltárosának a rendelkezésemre bocsátott levéltári anyagokat köszönöm meg. Az ő gyorsasága lehetővé tette e munka mielőbbi elkészültét.

Dr. Eugen Trapp regensburgi művészettörténész barátomnak ezer köszönet a konzultációkért, az együttgondolkodásért, a megosztott tudásért.